

Spelen én opvangen

Of waar het speelpleinwerk en
kinderopvang elkaar ontmoeten

1. Speelpleinwerk en kinderopvang, een situatieschets anno 2009

Speelpleinwerk en kinderopvang zijn lokale initiatieven waar gespeeld en opgevangen wordt. Laat ons eerlijk zijn: ze doen in se hetzelfde, de basis is hetzelfde. Dat is soms moeilijk toegeven voor beide partijen. Het speelpleinwerk wordt niet graag geassocieerd met opvang en omgekeerd ook niet. Speelpleinwerk is jeugdwerk en wil boven alles de kinderen een fijne vakantie bieden. Dit principe is mooi meegenomen voor ouders die noodgedwongen opvang zoeken voor hun kinderen in lange vakantieperiodes. Daarom kan het speelpleinwerk niet om de realiteit heen dat ze twee functies vervult: een speel functie én een opvangfunctie. Ondanks een gelijke basis is het gevaarlijk om ze zomaar op dezelfde manier te benaderen. Zowel speelpleinwerk als kinderopvang hebben hun specifieke werkwijze. Daarom willen we in deze nota proberen om een duidelijk beeld te schetsen over hoe ze zich tot elkaar verhouden.

Het speelpleinwerk anno 2009 staat voor de uitdaging jeugdwerk te blijven: voor en door jeugd en op vrijwillige basis. Het speelpleinwerk moet het spelen voorop blijven stellen. Speelpleinwerk is één van de meest geprofessionaliseerde jeugdwerkvormen en daarin schuilt een gevaar. Meer beroepskrachten betekent in praktijk vaak meer organisatie, formalisering, een stuk vertechnisering zelfs: een sterkere controle dus (Van Gils, 2002). Daar ontstaat een spanningsveld met het vrijwilligerswerk: ongedwongen sfeer, eigen invulling kunnen geven, echte participatie en dergelijke.

De kinderopvang anno 2009 staat voor de uitdaging om in meer opvang te voorzien. De maatschappelijke vraag naar kinderopvang groeit. Het Lokaal Overleg Kinderopvang krijgt een steeds grotere en belangrijke rol. Niet alleen om het lokale aanbod te coördineren en af te stemmen maar ook om andere partners rond de tafel te krijgen: het verenigingsleven, particulier jeugdwerk, de gemeentelijke diensten cultuur, sport en jeugd. De soms wat beperkte kijk van platweg meer opvang te organiseren is volgens ons niet gezond. Deze vraag moet voorop staan: waar zijn de kinderen het meest mee gebaat?

Kinderopvang kent verschillende realiteiten, zoals bijvoorbeeld het opvangen van de kinderen voor en na de school en het opvangen van kinderen in vakantieperiodes. Uitspraken die we doen in deze nota hebben betrekking op het gezamenlijke werkingsveld: de vakantieperiode. We hebben het even niet over de kinderdagverblijven voor niet-schoolrijpe kinderen, deze doelgroep delen het speelpleinwerk en de opvangsector niet. Net zoals 'de kinderopvang' niet bestaat, bestaat ook 'het speelplein' niet. Het beeld dat we van beide initiatieven ophangen in deze tekst verdient in de realiteit heel wat nuance. Toch is er een staalkaart te maken, een beeld waaraan de gemiddelde werking voldoet of waarnaar de koepels streven. Ondanks mogelijke kanttekeningen voor lokale spelers zouden de krijtlijnen wel herkenbaar moeten zijn.

2. Visie op kinderen, raakvlakken en tegenstellingen

Op de website van Kind&Gezin vinden we de basisprincipes van omgang met kinderen in de opvang. Deze houden in:

1. Respect hebben voor de eigenheid van elk kind
2. Stimuleren
3. Zelfstandigheid bevorderen
4. Zorgen voor geborgenheid
5. Structuur en regels aanbieden

De VDS wil het speelpleinwerk ondersteunen vanuit zijn onderliggende visie op kinderen die steunt op drie pijlers:

1. Respect hebben voor de eigenheid van elk kind
2. Vrijheid bieden door een prikkelend en gevarieerd aanbod van impulsen
3. Belang hechten aan het intens spelen van elk kind

Zoals je kan zien liggen de twee visies met betrekking tot de omgang met kinderen niet zo ver uit elkaar. Sommige punten uit de visie zijn zelfs letterlijk hetzelfde: respect hebben voor de eigenheid van elk kind. Met een ander raakvlak, stimuleren, doelen we op hetzelfde principe: namelijk een omgeving bieden die prikkels geeft, die voorziet in speelaanleiding, die veel speelkansen biedt. Het derde raakvlak betreft de zelfstandigheid die makkelijk te linken is aan het intens spelen van elk kind. Want de drang om zelf iets te kunnen en op ontdekking te gaan, is eigen aan ieder kind. Daarvoor gebruiken kinderen het intens spelen: spelen waar de betrokkenheid groot is vanuit een persoonlijke motivatie.

Waar de visie van de VDS stopt, gaat de visie van Kind en Gezin nog even verder. Zij hechten veel belang aan geborgenheid, structuur en regels. En hierin ligt een duidelijk verschil. Terwijl bij kinderopvang een geborgen, veilige sfeer moet terug te vinden zijn, willen we bij speelpleinwerkingen net het avontuurlijke stimuleren. Het één sluit het andere uiteraard niet uit maar er ligt een subtiel verschil in. Terwijl geborgenheid, structuur en regels een doel op zich zijn in de kinderopvang, zijn deze in het speelpleinwerk een middel om de drie andere, gemeenschappelijke, elementen te bereiken. Op een speelplein is er ook structuur en zijn er regels. En geborgenheid wordt gecreëerd door het warme contact met animatoren. Het ene gaat er al wat verder in dan het andere en daar zijn speelpleinen dus zeker niet over één kam te scheren. Een goeie kinderopvang hoeft niet veel te verschillen van een speelpleinwerking, ook al leggen ze een nadruk op het huiselijke. Het opnemen van deze items in hun visie getuigt van het belang dat ze hechten aan de aanwezigheid van deze kenmerken.

Speelpleinwerk wil iets nieuws bieden aan kinderen, iets avontuurlijks. Kinderopvang wil iets vertrouwelijks bieden, iets geborgen en huiselijk. Maar evengoed vertrekt een speelplein daarbij vanuit de situatie een veilige plaats te zijn voor kinderen, niet alleen fysiek (vandaar structuur en regels) maar ook psychisch (vandaar structuur en geborgenheid). Maar 'veilig' is niet hetzelfde als 'risiceloos'. Veiligheid gaat voor de VDS over leren omgaan met risico's en niet het vermijden en verwijderen van elk risico.

Binnen het speelpleinwerk bestaat het cliché dat kinderopvang er is om de ouders tevreden te stellen en speelpleinwerkingen om kinderen tevreden te stellen. Er zit een grond van waarheid in, zonder dat we hiermee het omgekeerde uitsluiten: kinderen die graag naar de

opvang gaan en ouders die blij zijn met de gang van zaken op het speelplein. Volgens de VDS is het belangrijk dat speelinitiatieven steeds vertrekken vanuit de bril van kinderen. Dit is naar ons aanvoelen een aandachtspunt voor de kinderopvangsector maar evengoed voor een groot deel speelpleinwerkingen! Wanneer dit uitgangspunt ondergeschikt wordt aan andere belangen, dan komt de eigenheid van speelinitiatieven in het gedrang.

3. Speelpleinwerk en kinderopvang gelijken op elkaar

Speelpleinwerkingen en kinderopvang hebben een aantal gemeenschappelijke kenmerken. We sommen de belangrijkste op:

- doelpubliek: kinderen
- spelen = spelen
- werkwijze: beide initiatieven denken na over hoe (kwalitatief) de activiteiten aangeboden worden.
- beide initiatieven geven veel vrijheid aan kinderen in de manier waarop ze hun vrije tijd invullen
- sociale troef: ze brengen kinderen in contact met anderen, iets waar ze in het gezin of in de buurt niet altijd gelegenheid toe hebben (kleinere gezinnen, minder buitenspelen op straat ...) (Meire, 2009)
- leeftijdsgemengde interacties tussen kinderen (Meire, 2009)

Speelpleinwerk en kinderopvang hebben gemeenschappelijk dat ze minder geclaimd worden voor grote pedagogische doeleinden. Er moeten geen welomschreven doelen gehaald worden zoals in het conservatorium of de voetbalclub en er zijn geen ideologische doelen zoals in de jeugdbeweging. Beide sectoren ondervinden weerstand van de beschermende omgang met kinderen en de roep om een zinvolle vrijetijdsbesteding. Beide sectoren hebben hierin een gemeenschappelijke opdracht (Van Gils, 2002). Speelpleinwerk en kinderopvang kunnen beide optreden als een vrijplaats van het spelen: kinderen zelf laten invullen hoe er gespeeld wordt. Daarmee bieden ze een tegengewicht voor het idee dat spelen an sich geen zinvolle tijdsinvulling is. De uitdaging om dit concept te verdedigen naar de buitenwereld maakt speelpleinwerkingen en buitenschoolse kinderopvang (BKO) partners. Ze moeten daarin leren niet enkel praktisch-organisatorisch maar ook inhoudelijk sterk te staan. En daarvoor kunnen ze beroep doen op elkaar.

4. Speelpleinwerk en kinderopvang verschillen van elkaar

In onze inleiding stelden we dat de basis van speelpleinwerk en kinderopvang hetzelfde is. Maar eenzelfde basis wil nog niet zeggen dat de kern hetzelfde is. Kinderopvang vertrekt vanuit een nood aan opvang en vult deze tijd zo leuk mogelijk in. Opvang stemt het praktisch-organisatorische daar op af. Het speelplein vertrekt van de speelfunctie en stelt alles in het werk om het spelen zo veel mogelijk kansen te geven. Het is in die mate bepalend dat de verdere organisatie van beide initiatieven anders verloopt:

Speelpleinwerk	Kinderopvang
Speelpleinwerk is jeugdwerk. (Gemeentelijk = dienst jeugd)	Kinderopvang is welzijnswerk. (Gemeentelijk = dienst welzijn)
Speelpleinwerk is een open vakantie-initiatief (iedereen kan komen aankloppen)	Kinderopvang is een gesloten vakantie-initiatief (je moet "een plaats" hebben)

Speelpleinwerk vertrekt vanuit vrijwilligerswerk (en wordt vaak professioneel ondersteund)	Kinderopvang vertrekt vanuit een professioneel beroepskader.
Er bestaan geen vereisten om zich speelplein te mogen noemen	Er is een decretale normering waaraan elk erkend opvanginitiatief moet voldoen.
Relatie met vakantie	Relatie met school (voor en na)
Meer speelimpulsen vanuit begeleiders en buiteninfrastructuur	Meer speelimpulsen vanuit materiaal en binneninfrastructuur
Avontuurlijkheid meer benadrukt	Geborgenheid meer benadrukt
Begeleiders vaak jong en vrijwillig. Goeie mix van vrouwelijke en mannelijke begeleiders.	Begeleiders vaak iets ouder en betaald. Groot overwicht van vrouwen.
Kinderen blijven meestal hele dag, er is een gekend start- en stopuur in functie van het "programma".	Er is meer komen en gaan, gebonden aan de werkuren van de ouders .

Ouders voelen het verschil zeer goed aan. Hun perceptie van de kwaliteit van de begeleiding is doorslaggevend in de voorkeur tussen beide initiatieven. Het is echter te gemakkelijk om te zeggen dat alle ouders de begeleiding van professionelen/volwassenen verkiezen. Soms sluit de stijl van speelpleinanimatoren beter aan bij de opvoedingstijl thuis. Maar waar de opvangsector het vertrouwen krijgt, moet het jeugdwerk vertrouwen verdienen.

In een onderzoek naar kinderen en hun beleving van tijdsordening op het speelplein en in de buitenschoolse kinderopvang kwamen een aantal interessante vaststellingen naar boven. In de kinderopvang wordt expliciet plaats voorzien voor rustige bezigheden (zetels, lighoek, keuken is een rustige plek, veel tafeltjes). De minder centrale plaats van 'spelen' in de opvang, vergeleken met het speelplein, spreekt vanzelf. Kinderopvang is van nature opvang voor alle kinderen die er komen, terwijl dat op het speelplein maar voor een deel van de kinderen zo is. Het speelplein heeft wel degelijk vaak een opvangfunctie, maar kiest in haar werking resoluut voor het voorop stellen van 'spelen' (Meire, 2009). Dit impliceert dat naar het speelplein gaan vaak een positieve keuze is: de kinderen willen gaan. Maar het heeft ook een effect op de 'must' om te spelen, om geanimeerd te worden. Dat wordt soms op een manier begrepen die het speelpleinwerk een druk oplegt (van jeugdconsulenten of ouders) om de kinderen vooral te 'animeren' en dus begeleide, georganiseerde activiteiten aan te bieden. In de kinderopvang is deze druk er duidelijk niet (Meire, 2009).

Er bestaat echter een gevaar van "geforceerd" spelen op een speelpleinwerking. De nood op een speelplein om te animeren, om kinderen op elke moment een impuls te geven, is aanwezig. Daardoor ontstaat een paradox die in het zelfde onderzoek als volgt verwoord wordt: het speelpleinwerk promoot veel meer het kwaliteitsvol spelen dan de kinderopvang, en legt daarbij nadruk op de waarde van het eigen spel van kinderen. Maar het geobserveerde aandeel 'vrij spel' en fantasiespel is veel groter in de kinderopvang (Meire, 2009). De vrijheid, waarvan sprake, wordt door kinderen sterk geapprecieerd. Het ongedwongen spelen krijgt binnen het speelpleinwerk nog niet de aandacht die het verdient. Dit zou zich enerzijds moeten vertalen in het specifiek organiseren van een speelaanbod, anderzijds in een begeleiderhouding die nog meer uitgaat van meespelen en impulsen geven dan een georganiseerd spel aan de man te brengen of te "verkopen". De sterke punten van het speelpleinwerk mogen zeker meer benadrukt worden..

Maar ook de kinderopvang botst op de grenzen van zijn kracht. Veel vrij spel in de kinderopvang blijft steken in "vrij spel" zoals de VDS het niet promoot: de kinderen laten

doen en als begeleider vooral afwezig blijven. ... Naast meer regels is er ook sturend, corrigerend gedrag van de begeleiders, dat veeleer pedagogische motieven lijkt te hebben: 'juist' spelen wordt aangemoedigd, andere vormen van spel worden niet zo geapprecieerd, zoals wild spel of spelen zoals niet is bedoeld door de fabrikant van het speelgoed (Meire,2009).

5. Speelpleinwerkingen en kinderopvang werken met elkaar

Ondanks de verschillen vinden kinderopvang en speelpleinwerkingen elkaar. De volgende initiatieven bewijzen dat. Deze voorbeelden uit het werkveld ontstaan vanuit een vraag om samen te werken. Deze vraag kan vanuit beide richtingen komen.

Onderstaande voorbeelden uit het werkveld zijn kritisch te bekijken. Ze zijn niet noodzakelijk aan te raden voor elk speelplein. Deze voorbeelden wil de VDS niet promoten an sich maar eerder aanhalen als mogelijkheden, vanuit een bepaalde nood aan ondersteuning. Een samenwerking moet niet, maar kan wel. Stel je daarbij steeds volgende vragen:

1. Lossen we problemen op in plaats van er te creëren?
2. Is onze eigen werking erbij gebaat? Wegen de voordelen op tegen de nadelen?
3. Zijn de kinderen erbij gebaat?

- Een halve of een hele dag speelpleinwerking: er bestaan speelpleinen die zowel een halve dag als een hele dag werking hebben. De druk vanuit ouders en politiek op een speelpleinwerking kan groot worden om een hele dag speelpleinwerking te organiseren. De bezorgdheid van de speelpleinen is de kwaliteit van het spelen. Kinderopvang kan aangesproken worden om kinderen een dagdeel op te vangen waarna ze kunnen doorstromen naar de speelpleinwerking.
- Speelpleinwerking van 's morgens vroeg tot 's avonds laat: een speelpleinwerking draait, net als een BKO, soms lange dagen. De kinderen kunnen voor en na het speelplein naar de BKO. Daarbinnen zijn er nog verschillende mogelijkheden: BKO-begeleiders komen de opvang op het speelplein doen of kinderen trekken na het speelplein naar de opvanglocatie. Het gevaar van deze maatregel bestaat er in dat animatoren louter gezien worden als instrumenten om mee te spelen en niet als jongeren waaraan je je kan binden. De meer vrijblijvende momenten voor en na het speelaanbod hebben ook hun waarde, zoals kennismaking of een babbeltje doen. Zorg ervoor dat de interactie tussen kinderen en begeleiders optimaal blijft.
- De doelgroep splitsen: het is misschien een optie om af te spreken de BKO voor te behouden voor kinderen tot vier jaar. Oudere kinderen sluiten dan aan bij het speelplein. Een voordeel van een doelgroep delen is dat je het aanbod gericht kan uitwerken en kan investeren in specifiek materiaal. Opgelet dat de "inkomprijs" van een speelpleindag dan niet de hoogte in moet. Het houdt ook wat gevaren in omtrent cultuurverschillen. Kleuters kunnen evengoed op het speelplein terecht, hun ontdekkingsdrang is groot en wil bevredigd worden.
- Overleggen over vakantiespreiding oftewel, 'wie is wanneer open?' Zeker als je niet beiden de ganse zomer werking hebt is dit zinvol. Op die manier hebben kinderen immers de grootste kans dat ze ergens kunnen gaan spelen. Het lijkt ons niet zinvol om zomaar de vakantie op te delen: maand 1 speelplein, maand 2 opvang. Maar dat hangt in vele gevallen af van de afspraken met de eigenaar van de locatie: scholen, lokalen van de jeugdbeweging. Het bouwverlof is ook soms een onderwerp van discussie.
- Speelmateriaal en speelgoed uitwisselen, ruilen, delen.

- Gezamenlijke locatie: het delen van de infrastructuur en het materiaal kan een win-win zijn (mits goeie afspraken ;-).
- Gezamenlijke promotie: door het volledige vrijetijdsaanbod voor kinderen in één brochure op te nemen kan je heel wat kosten besparen. (Dit is evengoed geldend voor sport- en cultuurdiensten.) Hierin moet je dan wel duidelijk de verschillen kenbaar maken en opletten dat niet alles onder de noemer 'opvang' gecatalogeerd wordt.
- Gezamenlijke uitstappen of duurdere activiteiten organiseren.
- Gezamenlijk het vervoer naar de locatie, een ophaalregeling, organiseren.
- Gezamenlijk vrijwilligers aantrekken/ dezelfde begeleiders gebruiken: Begeleiders van de kinderopvang kunnen met een goeie taakafpraak bij de animatorenploeg aansluiten. Vrijwilligers kunnen ook doorstromen naar de kinderopvang. Check vooraf zeker de verwachtingen van de vrijwilligers en betrokken beroepskrachten.
- Gezamenlijke vorming opzetten voor vrijwilligers (én professionele begeleiders) om de kwaliteit van de begeleiding te verbeteren of zelfs naar elkaar toe te laten groeien.
- Opzetten van een centraal loket waar ouders terecht kunnen voor informatie en inschrijving. De jeugddienst is daarvoor een ideale locatie.
- Samen overleggen over de opvangvraag in je gemeente in het lokaal overleg kinderopvang.

6. Uitdagingen voor de (toekomstige) partners

In de komende jaren zijn er een aantal uitdagingen te formuleren voor het partnerschap tussen kinderopvang en speelpleinwerk. Deze zijn van toepassing op beide methodieken:

1. *De publieke opinie het verschil tonen* tussen speelpleinwerk en kinderopvang. Wanneer beide methodieken een duidelijk profiel hebben, dan is de keuze tussen beide eerlijker en strookt de realiteit beter met de verwachtingen die bestaan van het initiatief.
2. *Afstemming vinden* door lokaal contact te zoeken: op deze manier zet je de beide werkingen tegenover mekaar en kan je leren van elkaars sterkte punten. Er is een bepaalde openheid nodig om elkaars sterke punten te waarderen. Er moet gezocht worden naar leemtes in het aanbod, zodat deze opgenomen kunnen worden door een van beide partners of door een eventueel samenwerkingsverband.
3. *Elk zijn eigenheid bewaren*: sommige kinderen worden eerder door het een, dan door het andere aangesproken. De eigenheid is cruciaal en moet blijven. Daarom moeten lokale actoren een visie ontwikkelen over hun rol als speelinitiatief en uitdragen. Speelpleinwerkingen kunnen daarvoor beroep doen op hun koepel: de Vlaamse Dienst Speelpleinwerk vzw. Het mag een uitnodiging zijn naar de andere sector om hetzelfde te doen.

7. Conclusie

In deze nota zit informatie om zelf af te wegen of en tot waar samenwerken met opvanginitiatieven mogelijk en wenselijk is. Deze tekst is een handleiding om zich daar zelf een idee rond te vormen. Hij kan houvast bieden voor wie met een dergelijke ontwikkeling geconfronteerd wordt. Beide sectoren hebben een gelijkaardig aanbod. Het brengt niemand verder om de ene sector tegen de andere sector uit te spelen. We moeten zoeken naar wat ons bindt en niet naar wat ons scheidt. Speelpleinwerk en kinderopvang doen in se hetzelfde: spelen én opvangen. Ze kunnen elkaar versterken. Door van elkaar te leren en samen te werken kunnen beide methodieken naar elkaar toe groeien: niet alleen praktisch-organisatorisch maar ook inhoudelijk. Beide initiatieven worden steeds meer tot de gemeentelijke dienstverlening gerekend, maar ze zijn niet over dezelfde kam te scheren! Daarmee bedoelen we dat ze beleidsmatig niet dezelfde aanpak nodig hebben, maar een aanpak op maat vereisen. Wat bij de ene werkt, werkt niet automatisch bij de andere: bijvoorbeeld een gelijkschakeling van de deelnameprijzen, werken met zelfde normen, zelfde opengingsperiodes en tijden verwachten, top down beslissingstructuur en dergelijke.

Het speelpleinwerk heeft een plaats in de opvangproblematiek. Dat betekent niet dat speelpleinwerk de oplossing is voor de vraag naar opvang. Speelpleinwerk doet dat zonder (voorlopig) zijn eigenheid te verliezen. Maar het is een blijvend aandachtspunt: wordt het speelplein georganiseerd om bij te dragen tot de opvangproblematiek of wordt het georganiseerd om bij te dragen tot het plezier van kinderen in de vakantie? Ons antwoord is gekend.

8. Bronnen:

- Meire Johan, *Buitenschoolse kinderopvang en speelpleinwerk*, in: *Opvangtijd. Kinderen en hun beleving van de tijdsordering in een buitenschoolse kinderopvang*, Meise: Kind&Samenleving, 2009.
- Van Gils Jan, *Vanuit het perspectief van kinderen zijn speelpleinwerk en BKO partners*, studiedag Vriend of vijand, 18 april 2002.
- VDS Beleidsnota 2007-2009 en 2010-2012.
- VDS FAQ's 'Samenwerking speelplein-BKO en 'opvang- versus speel functie'', interne adviesnota.